

ТАҚРИЗИ

роҳбари илмӣ ба диссертатсияи Ҳусайнзода Рухуллоҳ Салоҳуддин (Ҳусайнов Рухулло Салоҳиддинович) дар мавзуи «Саҳми Абурайҳони Берунӣ дар инкишофи донишҳои риёзӣ дар асрҳои миёна» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300.03 - (илмҳои физика математика).

Бояд гуфт, ки дар таърихи илму техникаи ҷаҳонӣ саҳми донишмандони асримиёнагии форс-тоҷик ба дараҷаи бояд омӯхта нашудааст. Ниёгони тоҷикон чӣ тавре, ки дар соҳаҳои адабиёт, таърих ва фалсафа саҳми бузург доранд, дар соҳаҳои илмҳои табиӣтшиносӣ (физика, химия, биология ва ғ.), риёзӣ (математика, геометрия, тригонометрия), табакот-ул-арз (геология), техника, тиб, дорушиносӣ низ саҳми босазо доранд, ки мутаассифона, то ҳанӯз мавриди таҳлилу таҳқиқи амиқу густурда қарор нагирифтааст.

Диссертатсияи Ҳусайнзода Рухуллоҳ Салоҳуддин (Ҳусайнов Рухулло Салоҳиддинович) ба яке аз масъалаҳои мубрами таърихи математика дар мисоли осори риёзии Абурайҳони Берунӣ бахшида шудааст. Абурайҳони Берунӣ аз зумраи он донишмандони энциклопедисти асримиёнагии форс-тоҷик маҳсуб мегардад, ки ҳанӯз дар замони ҳудаш шухрати ҷаҳонӣ касб карда, дар аксари соҳаҳои илмҳои ақливу нақлии замонааш нақши муассир гузоштааст.

Мазмуну мундариҷаи диссертатсияи Ҳусайнзода Р.С. иборат аз омӯзишу таҳлил ва татбиқу истифодаи осори риёзии яке аз донишманди овозадори асримиёнагии форс-тоҷик Абурайҳон Муҳаммад ибни Аҳмади Берунии Косии Хоразмӣ (973, Кос-1048, Ғазна) ба шумор меравад, ки ӯ мустақилона ва муҳаққиқона аз уҳдаи ин кор баромадааст.

Омӯзиши қору пайкор, осору аҳвол ва зиндагиномаи донишмандони ҷаҳоншумули асримиёнагии тоҷик баёнгари он аст, ки дар гули асрҳои зиёд осору афкори ғании онҳо тақомулбахши илму

фарҳанги ҷаҳонӣ буда, дар ганҷинаи тамаддуни инсоният бо ҳарфҳои заррин абадӣ нақш бастаанд.

Диққати асосӣ дар диссертатсия ба саҳми Абурайҳони Берунӣ дар ташаккул ва инкишофи соҳаҳои гуногуни риёзиёти замонааш – назарияи ададҳо (арифметикаи назарӣ, арифметикаи амалӣ), алгебра, геометрия, тригонометрия (тригонометрияи ҳамвор ва куравӣ) бахшида шудааст.

Муаллиф диссертатсияи худро дар ҳаҷми ду бобу чаҳор фасл таҳлилу таҳқиқ намуда, дар муқаддимаи он интиҳоби мавзӯ, аҳамияти дараҷаи омӯзиш, вазифаю ҳадаф ва инчунин таҳқику марҳалаҳои омӯзиши онро комилан дуруст баён кардааст.

Муаллиф дар боби якуми рисолааш «Замони зиндагӣ ва ҳаёту фаъолияти Абурайҳони Берунӣ», ки аз ду параграф иборат аст, вазъи иҷтимоию фарҳангии Мовароуннаҳр (ватани Абурайҳони Берунӣ)-ро дар асрҳои X-XI мухтасару мушаххас мавриди баррасӣ қарор дода, дуруст қайд кардааст, ки Мовароуннаҳру Хуросон ҳамчун ватани бумии тоҷикон дар таърихи тамаддуни башарӣ мавқеи хоса доранд. Ҳатто дар яке аз аввалин ва бузургтарин маркази илмии асримиёнагии олами ислом бо номи «Байт-ул-ҳикма» («بيت الحكمة») – «Хонаи хирад», ки дар таърихи илму фарҳанги мусалмонон нақши босазое дорад, аксари донишмандоне, ки ба омӯзишу пажӯҳиши донишҳои ақдӣ сари кор доштаанд, зодагони Хуросону Мовароуннаҳр ба шумор мерафтанд. Дар боби аввал ҳамчунин мухтасари рӯзгори Абурайҳони Беруниро бо баъзе тасҳеҳот дар зиндагиномаи ӯ нишон додааст, ки қобили қабул аст.

Диссертант дар боби дуюми рисолааш «Нақш ва саҳми Абурайҳони Берунӣ дар илми риёзиёт», ки ҷавҳари таҳқиқоти мазкур ба шумор меравад, мавқеи донишҳои риёзиро бо дарназардошти фаҳмишҳои асрҳои миёна дар осори безаволи Абурайҳони Берунӣ новобаста аз шакли таълифоти ӯ мухтасаран ва мушаххасан мавриди баррасӣ қарор додааст. Дар боби дуюм муаллиф ҷойгоҳи

тригонометрияро дар системаи донишҳои риёзии Абурайҳони Берунӣ мавриди баррасӣ қарор додааст.

Ҳамин тавр, аз таҳлили бобҳои якуму дуюми диссертатсия чунин хулоса қарда мешавад, ки Абурайҳони Берунӣ, новобаста аз ғирудори сиёсии замона, дар асри, ба истилоҳ, гулгулшукуфӣ ва тиллоии таърихи тамаддуни тоҷикон, тавассути осори гаронбаҳову гуногунҷабҳааш, ки то имрӯз диққати Берунишиносони ҷаҳонро ба худ ҷалб қардааст ва махсусан осори риёзияш, ки натавонанд дар таърихи тамаддуни тоҷикон, балки дар таърихи тамаддуни умумибашарӣ мавқеи хоса дорад, дар ташаккули пешрафти риёзиёти замонааш саҳми босазо гузоштааст. Ӯ дар ташаккул ва инкишофи донишҳои риёзӣ (математикӣ) бо мафҳум ва дарки васеи он дар замонааш, яъне дар ташаккули инкишофи донишҳои арифметикӣ («шуморнома» ва «илми ҳисоб»), арифметикаи назарӣ ва амалӣ (шуморномаи назарӣ ва қарбурдӣ), тригонометрӣ (илми мусалласот), геометрӣ (ҳандаса) саҳми босазо гузоштааст, ки қобили омӯзишу пажӯҳиши мутахассисони таърихи математика ба шумор меравад.

Воқеан дастовардҳои илмии Абурайҳони Берунӣ дар илми риёзиёт ва таълифоту таснифоти гаронбаҳои ӯ дар ин соҳа дар таърихи илму фарҳанги ҷаҳонӣ нақши муассир гузоштааст.

Умуман, бобҳо ва фаслҳои онҳо пурра инъикоскунандаи мазмуну мундариҷаи рисола мебошанд.

Мазмуну муҳтавои рисола бо фишурдаҳои он, ки ба забонҳои давлатӣ ва русӣ таълиф гардидаанд, мувофиқати комил дорад. Мақолаҳои таълифнамудаи унвонҷӯйи қомилан инъикоскунандаи моҳияти рисола мебошанд.

Бояд гуфт, ки диссертатсияи мазкур яке аз таҳқиқоти ҷолиб дар соҳаи таърихи илм ва техника ба шумор меравад, ки муаллифашро ҳамчун муҳаққиқи босалоҳият дар соҳаи интиҳобқардааш, ки соҳаи нодир ва муҳим мебошад, муаррифӣ мекунад. Аз ин рӯ, гуфтан мумкин

аст, ки муаллифи рисолаи мазкурро ҳамчун ҷавони умедбахш дар соҳаи таърихи илму техника муваффақиятҳои дигар интизор хоҳад буд.

Рисолаи диссертатсионии Хусайнзода Рухуллох Салоҳуддин (Хусайнов Рухулло Салоҳиддинович) дар мавзӯи «Саҳми Абурайҳони Берунӣ дар инкишофи донишҳои риёзӣ дар асрҳои миёна» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300.03 - (илмҳои физикаю математика), 07.00.10.03 – таърихи илм ва техника (илмҳои физикаю математика) таҳқиқоти илмӣ-тахассусии анҷомёфта ҳисобида шуда, аз рӯйи ҳаҷм, арзиши назарӣ амалӣ ва ҳулосаҳову натиҷагирӣ ҳамаҷумла ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст ва муаллифи он сазовори соҳиб шудан ба дараҷаи илмӣ мазкур аз рӯйи ихтисоси зикршуда мебошад.

Роҳбари илмӣ
доктори илмҳои физикаю математика
ва номзоди илми таърих, профессор

Комилӣ А. Ш.

11.09.2025

Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Бохтар, кӯчаи Айни 67
ДДБ ба номи Носири Хусрав
E-mail: akomili2006@mail.ru
Тел.: (+992) 919 18 00 99

Имзои профессор А.Ш. Комилӣро тасдиқ мекунам

Мудирӣ шӯъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДБ ба номи Носири Хусрав

Исозода Т.И.